

שרת ויחסי ישראל-ערב בראשית המדינה

פרופ' יואב גלבר - אוניברסיטת חיפה:

זו לא פעם ראשונה שאני מדבר על הנושא זהה. אני חשב שלפני שנתיים או שלוש הייתה הרצאת הזכרון לשרת. אשטדל לא לחזור על הדברים. אני הפעם אנסה לראות את הדברים יותר בהכללה. השאלה שהעסקו אותי כשחשבתי על הרצאה, האם הדימוי המקובל של שרת כ"ערביסט" (במרכזות) בקרבת הנהנזה הציונית, גם בಗלן הרקע הביוגרפי, בן הארץ יותר מהאחרים, גם בಗלן הרקע הלשוני, והוא היחיד מבין השורה הראשונה של המנהיגות הפליטית שקרה ערבית וטורכית. אבל עד כמה באמת העולם הערבי-תפס אצל מקום מרכזיCMDINAI.

השאלה השנייה שמעסיקה אותי הרבה זמן, האם יש איזה רציפות בין מה שכונה לעיתים אסכולת שרת במדיניות הישראלית של שנות החמשים לבין האסכולה המתונה או תכנו אותה איך שאתם רוצים במדיניות הישראלית של היום, בהתיחסות לעולם היהודי. והתהוושה שלי היא לא מעט חומר לאורך הרבה שנים, שלי ושל נתוני המחקר, שעברתי עליו מביאה אותי למסקנה, לא הייתה אומר סופית, הרי דברים די מתברים, שבסופה של דבר שרת איננו ממש יוצא דופן בתפיסה הכללית של המדיניות הציונית במידה רבה, אם כי לא

מלאה, גם הישראלית שגרסה כמעט לאורך כל השנים שגורלו של המפעל הציוני ייקבע בלונדון ואחר-כך בניו-יורק ובוושינגטון ולא בקahir ולא בגדד וגם לא בשכם או בירושלים. ומהבחינה הזאת בסופה של דבר הוא היה אחראי מן התפיסה הזאת, גם אם אפשר למצוא אצל גוונים קצר שונים. יש תקופות קצרות מאד שהתפיסה הזאת לא שלטה בהן בכיפה.

שרת ודאי היה המוביל של המדיניות הציונית בתחום הערבי או כלפי העולם היהודי מאז שנות השלושים וכל עוד הוא היה בתפקיד מדיני, כאשר הוא, בראש ממשלה, ודאי בראש המחלקה המדינית של הסוכנות לפני כן. יותר מזה, שרת בנה סביבו את צוות הערבים שבדרג המקצועי, אם אפשר לקרוא לזה, במצב הלא כל-כך ברור של טרום המדינה, גיבש את התפיסות, את העקרונות, עשה את הניסיונות להגיע להיברות עם, לא אגיד העם היהודי, אבל עם ערבים, פלשתינים ואחרים. אנשים כמו אליו שנון, כמו ראוון שילוח, אליו אילת, עזרא דנין, יעקב שמעוני ויסלחו לי אם לא זוכרתי מישו. אותם האנשים שהיו את האגף היהודי של המחלקה המדינית, אחר-כך הוא התפצל לאגף הפלשטיין ולאגף הארץ השכנות. במידה רבה גם דור המייסדים של הש"י היהודי.

שרת הייתה בשנות השלושים, כירשו של ארלווזרוב שהתחילה עם זה אבל לא הספיק הרבה, שרת הייתה האדריכל של בניית היחסים עם האמיר ואחר-כך המלך עבדאללה. החל מ- 1934 הביקורים ההדדיים, הקשרים האישיים שנרכמו ביניהם. תפקידו בתחום הזה היה מרכזי. מקומו של עבדאללה במדיניות הערבית של התנועה הציונית היה מרכזי, אולי כברירת מחדל.

שרת במידה רבה ניצב גם מאחורי התהפוכות שעבירה דוקטרינית המיעוטים כפי שהתחילה להתרחש בתפיסה של המחלקה המדינית של הסוכנות מאז תקופת המרד הערבי. אותה דוקטרינה שניסתה לעקוף את ההתנגדות הערבית למפעל הציוני על-ידי יצרת קשרים עם המיעוטים האחרים במצרים הטיכון, הדרוזים, המרונים לבנון, לאחר יותר הcores משל הסוראים ובמידה הרבה יותר פחותה ואולי יש לזה השפעה עד ימינו, העלויים. הדוקטרינה הזאת אף פעם לא הייתה מוסכמת על הכל וגם שרת היסס לא מעט ככל שהדברים נוגעים, גם מכיוון שקשרית קשרים עם המיעוטים פירושה היה שriefת הגשרים אל הרוב, ובטופו של דבר המפעל הציוני היה צריך להתקיים לא עם המיעוטים אלא מתוך קבלה על-ידי הרוב. אבל בדרך לקבלה הזאת יצרת בлок מיעוטים שיחזק את כוחם של כולם ביחד, שיאזן במידה מסוימת את ההתנגדות של הרוב המוסלמי, אפילו המוסלמי סוני, נתפסה כאיזה אופציה ששויה בדיקה והיו בה עליות ומורדות על-פי היחסים עם הרוב. קשרים עם הרוב בארץ ערביות שכנות היו די נדירים, די מצומצמים. היה רומן עם הגוש הלאומי הסורי ב- 36-37 שנגמר מהר מאד. היו נסיבות להידברות עם ראש הממשלה במצרים אחראי מלחמת העולם השנייה, עם עלי מארד פחה, עם איסמעיל צדי. שרת לא מעורב בהם ממשrin אבל נותן את ברכתו לארגוני המחלקה המדינית שמייצימים את הקשרים האלה.

גם כל המדיניות, אם אפשר לקרוא לה מדיניות, הגישושים האלה, הנסיבות, חיפושי הדרך היו מלאים לא מעט סתיירות פנימיות. קוודם כל הסתיירה שבין קשרים עם عبدالלה לבין נסיבות להגעה להבנה עם הפלשטים, לאחר יותר עם המצרים, שראו את עצם כמייצגי האינטרס

הפלשטייני. אליו שwon בקי'ז 1946 הציג את הדילמה הזאת לפני שרת. היה יעשה את זה עוד פעם בקי'ז 48' ועוד פעם במהלך המשא ומתן עם עבדאללה. הדילמה תמיד תעבוד. הוא אומר, תראה, אנחנו מציעים לירדנים חלוקה, שהם יהיו הפרטנרים, ואנו מדברים עם המצרים על חלוקה שבה הפלשטיינים יהיו הפרטנרים. ואיך אנחנו מיישבים את הסתירה הזאת? ושרת תמיד אומר לו, תראה, אין פשוט סטירה. אנחנו רוצים את החלק שלנו. מה שהם יעשו עם החלק שלהם זה עניינם. קודם כל שתהיה חלוקה.

סתירה אחרת, הנסיון לקיים מגעים מקבילים עם הגוש הלאומי הסורי ועם הדרוזים הסורים, לקיים יחסים טובים עם הדרוזים ועם המרונים לבנון, דבר שהוא בלתי אפשרי עד שנות השמונים, אולי גם כיום. ההתלבשות האתנית הציונית צריכה לתמוך במגמות ואחדות העולם הערבי סביב הקמת הליגה הערבית. (?) מתנגד למגמות אלה. בכל השאלות אלה למעשה לא הייתה הכרעה החל משנות השלושים ועד לשנות החמשים.

עד קום המדינה השאלות אלה הן במידה רבה תיאורתיות. היכולת של התנועה הציונית ושל היישוב להשפיע, לנחל מדיניות עצמאית בנושאים הערביים. אבל בתקופת מלחמת העצמאות השאלות אלה הופכות לשאלות תיאורתיות לשאלות מעשיות, המחייבות התייחסות בפרמטרים אחרים לגמרי. דווקא בתקופה הזאת של המלחמה שרת נמצאת חלק גדול מזמן המלחמה בחו"ל, במערכת מדינית שמכונת לזרה אחרת, ולא רק שהוא שוכן במערכת המדינית, הוא גם רוחק מהארץ בשעה שפה מתחוללים שינויים מרכזיים לא רק בעניין העצמאות והריבונות, חלק מזה גם במערכת המדינית, אבל העוצמה הצבאית של היישוב ביחס לעולם הערבי כבר עוברת שינוי דרמטי. היהודים

יוטר חזקים. זאת לא הייתה הנחה של המדיניות הציונית כלפי העולם العربي עד מלחמת העצמאות. היא הולכת ומתקבשת ומתחזקת במהלך מלחמת העצמאות, ושרת מנוטק מהתהליכים הצבאיים שיוצרים את השינוי הזה. קשה לו להסתגל. הוא לא מאשר אותם כל-כך, אם בכלל.

בתנאי המלחמה, גם הוצאות שבנה שרת נדחק מן המקום המרכזי שלו בעיצוב המדיניות. אצל בן-גוריון הוא שומע אותם, אבל הם לא קובעי המדיניות, לא מעצביה, לא הממליצים. בן-גוריון שומע את כולם, ובסוף עושה מה שהוא רוצה. והתהוושה של האנשים האלה, למעט אולי ראונן שילוח, שמצא את מקומו בין שרת לבן-גוריון, היא שם נדחקים הצד ומאבדים מהשפעתם על האירועים. זה מתחילה כבר בשלב מוקדם מאד של המלחמה, כשהבן-גוריון מנהל את המלחמה מtel-אביב ורוב אנשי המחלקה המדינית יושבים במצור בירושלים, מתנתקים מקשר לעניינים ומהשפעה עליהם.

שsoon, שהוא הערבייסט המרכזי של שרת מסוף יוני 1948 נמצא באירופה, מתכתב אותו הרבה, מדווח לו, מקבל ממנו הנחיות ונכנס גם ללא מעט ויכוחים. ועוד נקודה אחת חשובה. הפלישה ב-15 במאי והמקום המרכזי שעבדאללה מילא בה, לפחות על פי הבנתו של היישוב באותה תקופה, לא תמיד ההבנה הייתה נכונה, מה בדיקת עבדאללה רצה ואיזה תפקיד הוא מילא, גרמו לשרת אכזבה عمוקה מעבדאללה. הוא ש-15 שנה-טייף את הקשר עם המלך וראה בו את הפרטן לפתרון ציוני של שאלת ארץ ישראל, מוצא את בן טיפוחיו בראש הקואליציה הערבית. אני חשב שהאכזבה הזאת שרת לא נרפא. הוא דוקא בתקופת המשא ומתן, אחר המלחמה עם עבדאללה, מילא בו תפקיד די משני. לא ראה אותו בעניין מרכזי.

עוד נקודה חשובה לתקופת המלחמה. שרת, למעט משא ומתן עם סוריה, מכיוון שהיתה אז עצרת האו"ם ומאבק על קבלת ישראל לאו"ם, היה מרוחק גם מן המשא ומתן על הסכמי שביתת הנשך. וחותמו בהסכם אלה מorghesh הרבה פחות מכפי שניתנו היה לצפות. מי שכיוון את המשאים ומתנים היה למעשה בן-גוריון.

מדינת ישראל הגיעה למלחמה העצמאות למעשה בלי מטרות מלחמה, למעט עצם ההישרדות. והעדן של מטרות מלחמה בלט מאד כשהגיעה השעה אחרי הסכמי שביתת הנשך להחילה לחשוב - כי ההסכם אלה בשעתו נראו כשלב ביןים בדרך לשлом - מהן מטרות השלום. ואת המבוכה וההתלבות הזאת אפשר לראות בצורה מובהקת בפרוטוקולים של סדרת התייעצויות שהתקיימה לקרأت ועידת לווזאן, שבראשמי שות לא השתתף, הוא היה עדין בניו-יורק, לקרأت ההחלטה על קבלת ישראל לאו"ם. הוא מצטרף אליהם יותר מאוחר, ושם אפשר למצוא כל דעה והיפוכה, ואין למעשה שום החלטה מסכמת או גישה מסכמת שמתقبلת - אנחנו רוצים להשיג אלף-בית-גימל. להיפך, יש ויכוח, או אפילו לא ויכוח, אבל יש התלבות אם בכלל צרי שлом. האם בתנאים שלאחר מלחמת העצמאות השלום רצוי למדינת ישראל או שיש לו דאגות יותר דחופות, או שהוא לא רוצה מכיוון שהוא יוצר מצב קבוע, בשעה שבישראל יש אינטרס לא לקבע את מצב הסיום של המלחמה. גם בן-גוריון, גם שרת, גם הדרג המבצע, אבא אבן ואחרים, מהררים בקול רם אם בכלל רצוי שלום. ויש להם טעמים בעד וטעמים נגד. ברור מחייב של שלום, לא ברור אם וכמה ועם מי הוא יכול להחזיק מעמד. ולא ברור או לא ברורה התועלת המיידית שהוא יביא.

כך, למשל, דווקא בתחום הסורי, שרת מגלہ עמדה קשה מאד בהנגדות לויתורים שיכלו אולי, אני לא יודע כמה השלום הזה אם היה מחזק מעמד, ודאי לא הרבה יותר זמן (?) בעצמו. ההנחה שלו אבל מעניינת. החבורה הערביסטית שלו, אליו שwon ואבא אבן, כמובילים, לא מבינה את פשר ההתקשות של ישראל לא להסכיםuko הימים כקו שביתת הנשך עם סוריה, שתיהה גם נקודת מוצאuko של שלום. זאת הייתה התביעה הסורית האולטימטיבית, לא לשлом, אלא קודם כל להסכם שביתת נשך, אבל עם הבטחה שזה גם יהיהuko השלום. שרת אומר על הטענות שלהם מה אנחנו מתעקשים שהוא על כמה מאות מטרים, אנחנו עד היום מתעקשים שם על כמה עשרות מטרים, הוא אומר - תראו, את מה שהאנגלים לא היו מוכנים לתת לבuali בריתם הצרפתיים ניתנו לנו לאובייננו הסורים? לא יעלה על הדעת. ויכול שני שמתעורר בין בין בן-גוריון בתקופה ההיא סיבוב לוזאן הוא ויכול על הרעיון של בן-גוריון לספק את זה עם תושביה ועם פליטה ובכך לתרום את תרומתה של מדינת ישראל לפתרון שאלת הפליטים, וגם לסלק את המצריים מן הארץ ולהפוך את סיני לחץ בין ישראל למצרים. זאת הייתה המטרה העיקרית של בן-גוריון, בשביבה הוא היה מוכן לשלם את מחיר הסיפוח. הוא לא כל-כך רצה אותו בגדה, למשל.

שרת התנגד לזה. השורשים של הויכוח נעצים עוד ברגעים החשאים שהתנהלו עם המצרים באירופה בקייז 1948, שמבצע חורב שם להם קז. אבל הויכוח עולה על פני השטח ומובא להכרעת הממשלה בידי הכנסת במאי-יוני 1949. שרת אומר, אם אנחנו נספח אותם, פירושו של דבר שהם י חוזו ליפו. לא יוכל לעזר אותם. האם אנחנו רוצחים את יפו כעיר ערבית? אגב, הממשלה שרת הייתה במעט של אחד. ההחלטה שהתקבלה לומר לאmericains שאנו נהייה

מוכנים לפתרון כזה עד שהתברר שמכרים בכלל לא מתכוונת לוותר על הרצואה, וכל השאלה הייתה תיאורטית והיפוטטית מלכתחילה.

הוועיכושים עם בן-גוריון ועם אנשי משרד החוץ היו ויכוחים פרגמטיים. אני חושב שהוועיכות המקורי, שהחיל אחרי מלחמת העצמאות ושבו שרת מייצג תפיסה מסוימת, התנהל פחות עם בן-גוריון ויוטר עם משה דיין. ראשיתו של הוועיכות הזה באותו התקיעויות על עם מה ישראל תלך לוועידת לוזאן. כאשר שרת נוקט בעמדה שאנו צריכים להשלים עם זה שבבולות שביתת הנשך أولי עם תיקונים קלים הנו גבולות מדינת ישראל מכאן ואילך. אנחנו צריכים להתרגל לרעיון וללמוד לחיות עם זה. וסוגן אלף משה דיין ש商量ונה על ועדות שביתת הנשך והאיש מנהל את עיקר המגעים השוטפים עם הירדנים, גם עם המצרים, טוען, לא, מדינת ישראל בגבולותיה אלה או בדמותה המרחבית הזו, לא תוכל להתקיים, ואני צריכים לשאוף לשנות את הגבולות האלה בהזדמנות הראשונה. כששר החוץ, סוגן אלף הממונה על הסכמי שביתת הנשך מביעים במידה שונה בעניין אחד, أولי לא כל-כך מרכזי. אבל אותו ויכוח עם אותם הנימוקים עולה מחדש ביולי 1950 בכנס הראשון של משרד החוץ עשה של כל נציגי ישראל בעולם. אז דיין כבא אלף פיקוד דרום, ועודין האיש המופקד על רוב המגעים היומיומיים השוטפים עם העربים. והמשמעות של הוועיכות הזה תהיה אחרת לממרי כאשר שרת יהיה ראש ממשלה ב-1954 ודין יהיה הרמטכ"ל שלו. אני לא חשב שבן-גוריון הזדהה לממרי עם עמדת דיין בעניין הזה. אני לא חשב שהיתה לו עמדה קבועה, נוקשה, ברורה בכלל בנושא הזה, אלא הוא היה הרבה יותר פרגמטייסט.

כשהוויכוח הוא בין שר החוץ לבין דמות מרכזית בצבא, שהופכת לאחר-כך לرمטכ"ל, הוא לא רק ויכול בין שתי תפיסות לגבי מה מדיניות הנכונה. הוא גם יכול מי צריך להוביל את המלחמה. המודל שרת למד לאורך כל הקריירה שלו, היה המודל הבריטי, של אימפריה עולמית, עם אינטרסים בכל רחבי העולם, עם איזומים לאינטרסים בכל מיני נקודות, אבל לא לממלכה המאוחדת. ולכן משרד החוץ מוביל את המדיניות, והכוחות החמושים משרתם אותם. שרת רצה להעתיק את המודל הזה למדינת ישראל, אבל בתנאים אחרים לגמרי, שכמעט אי אפשר לנתק בין שאלות מדיניות וביטחוניות, של מדינה קטנה שהאינטרסים שלה אז מצומצמים ומוגבלים והיא נתונה לאיזומים, והביטחוני התכליתי של הויכוח ביניהם, מי ינהל את ועדות שביתת הנשק. במבט לאחות התרגלו לזרזל בהן, אבל בשעתו הן היו מוסד חשוב מאד. בתחילת שנות החמישים, אחרי כישלונה של ועידת לוזאן וכישלונם של כל מיני ניסיונות לנוהל דיפלומטי חשאית ישירה עם מדינות ערב, ועדות שביתת הנשק היו למעשה הציינור היחיד של מגע ישיר בין מדינת ישראל לעולם العربي. הם נוהלו על-ידי הצבא. ושרת וצמרת משרד החוץ התעוררו - איך זה יתכן? הציינור היחיד לנוהל מדיניות ערבית בכלל לא נמצא בשליטתם של אלה המופקדים על ניהול המדיניות.

המצב הזה, וחיכוכים יומיומיים, יצרו מתח לא פשוט בין משרד החוץ לבין הצבא, שמזדהה בסופו של דבר לא בחפיפה מלאה, עם שתי תפיסות שהזכיר קודם, שרת ומשה דיין ביטאו אותן. גם בתוך משרד החוץ, העובدة שציינור הקשר היחיד עם הערבים זה בוועדות שביתת הנשק ואלה לא של משרד החוץ, שינו את האיזון הפנימי. משקלם של הדיפלומטים - לא שהם נולדו כאן, אבל הם הפכו כאן - הלא וعلا, ומשקלם של הערביסטים, שהיו

הבולטים שבאנשי המחלקה המדינית של הסוכנות, הLN וירד. כלומר, אנשים כמו וולטר איתן, אבא ابن, אני יכול לומר אפילו אריאל לבבי, הולכים ונחים מרכזיים במשרד החוץ. אנשים כמו יעקב שמעוני, כמו אליו שנון, זיאמה דיבון, הולכים ומאבדים ממעמדם היחסי בחלוקת הכוחות הפנימית משרד. איפה שרת ביניהם? בין לבין.

- דוגמא מעניינת זה ויכול די חריף בمبرקים ובמכתבים שהיו לי עם אבא ابن במרץ 1953.שוב, האס ישראלי צריכה ליזום מהלכי שלום. ואבא ابن, תחת האימפקט של עליית ממשל חדש בארץות-הברית חשב שמכורחות להצעיר משחו אחר, כי אנחנו מאבדים את ארצוות-הברית. ושרת אומר לו, כל מה שנציג נפסיד וזה לא הזמן להצעיר הצעות. אבא ابن פיתח תוכנית שלום שלמה שהוא רצה להגשים אותה לחלוקת המדינה, ושרת פשוט אסור עליו לעשות את זה. הוא התיר לו להציג אותה לעיתונים, אבל לא להגשים אותה כתוכנית רשמית של ממשלה ישראל.

פה אולי הנקודה שבה האיש שרת חורג של הסטריאוטיפ של המדיניות הציונית כראתה את העיקר בבירות המערביות. אני חושב שלא, ואני אנסה להסביר עכשו למה. אני חושב שמה שהניע את שרת ומה שייצר את הניגודים בינו לבין בן-גוריון, גם בינו לבין דיין, איינו מתחום יחסוי ישראל/ערב, אלא מתחום יחסוי ישראל על העולם, והעולם פירושו קודם כל-העולם המערבי - ארצוות-הברית, בריטניה, מערב אירופה. זאת אומרת, העניין המרכזי בעיני שרת, שבגלו הוא חשב שישראלי צריכה להתרגל לגבולותיה הקיימים אחרי מלחמת העצמאות, הוא הצורך להתחשב בעולם, וההערכה שהעולם לא יוכל התרחבות נוספת של מדינת ישראל. לא דווקא הצורך לוותר לערבים או

להתאפשר. ואם צריך לעשות פשרות עם העربים, זה לא לשם עצם, אלא כדי להסתדר עם האנגלים, האמריקאים, האירופים. ובשנות החמישים המוקדמות שרת רואה את יחסיו ישראל/מדינות ערב בתוך מסגרת רחבה יותר, שנובעת מן המלחמה הקריה, מן הבריתות האיזוריות, ויבאו אנשים ויאמרו, ובצדק, מتوز רגשות לדמותה המוסרית של המדינה. ופה אני רוצה לומר, שאני לא חשב שבענין הזה יש הבדלים מהותיים בין אחרים, בראש ובראשונה בן-גוריון. אני חשב שגם הם היו רגשות לדמות המוסרית של המדינה וכעס על חריגים. השאלה מה המשקל שהם ייחסו לTAGובה העולמית על דברים כאלה. ופה אני חשב ההבדל בין שרת לבין אחרים. שרת העיריך או החשיב מכך את דעתו של העולם ואת ההשפעה של פעולות תגמול, של אירועים חריגים תוך כדי התמודדות עם ההסתננות, של שיפוצים בגבול, כמו פרשת נהריים שמשרד החוץ לא ידע כשהחכבה עשה אותה, שמע עליה מהתקשרות. שרת החשיב את השפעתם של מ豁כים כאלה על יחסו של העולם למדינה. בן-גוריון החשיב אותם פחות. דיין אולי לא החשיב אותם בכלל. אני לא חשב שהוא לא החשיב אותם בכלל, אבל הוא גם החשיב אותם פחות. וכך התעוררו ביניהם מחלוקת סביב כל מיני פרשיות בתחום הזה. אני אביא כמה דוגמאות קונקרטיות.

ביוני 1950 ישנה פרשה של גירוש 120 מסתננים בערבה. זה לא היה הגירוש הראשון, גם לא האחרון. הגירוש הזה בಗל סדרה של תקלות בארגונו הסטיטים בצהורה טראגית. שלחו את האנשים לעמדה מרוחקת. האנשים איבדו את הדרך, כנראה שליש מהם גוועו בערבה לצד הירדני שלה. אבל אלה שהגיעו לאיזו תחנת משטרה של הלגיון הצעיקו ושלחו לשם עיתונאי וצלם ורופא ותיעדו את זה והפיכו את זה בכל העולם. שרת אז בא למשלה ו אמר,

אי אפשר המשיך את גירושי המסתננים. דעת הקhal בישראל לא תקבל את זה. או שנשכנע אותם שבמאבק נגד הסתננות נחוצים מудים כל-כך דרמטיים, או שנמצא לזה פתרונות אחרים. בן-גוריון כעס ומינה ועדת חקירה, אמר שזה לא יכול להיגמר בש.ג. הרבה טוראי הזה שהיה, כפי שבצבאו ניסו להפיל את זה. הוא דרש שהחקירה תגיע יותר גבוה, אבל לא התרגש יותר מדי מעבר לזה. שרף הפך על זה עולמות.

שרף האמין שההסכם שנעשה עם ירדן, החל מההסכם בין מרדי מקלי ועובדול כארם אג'ונדי בפברואר 1951 אחרי ההחלטה של שועافت בדרכים ירושלים, יעילים ככל במלחמה בהסתננות לא פחות ואולי יותר מאשר פעולות תגמול. ובתקופות מסוימות זה היה נכון ובתקופות אחרות זה לא הוכח את עצמו. ועל הרקע הזה היו למשרדים החוץ הרבה מאד ויכולים עם הצבא. שרף התנגד לכל מהלך פרובוקטיבי אחראי רצח عبدالלה. כבן-גוריון תקופה קצרה חשב שזאת הזדמנות לשנות את פני המזרח התיכון לא רק במה הקשור להגעת לירדן, אלא גם להגעה לסוריה עצמה, בשיתוף עם בריטניה. עד שהתברר שבריטניה מתכוונת לשמור על שלמותה הטריטוריאלית של ירדן לא רק כנגד ישראל, גם כנגד מדינות ערביות שביקשו אז לסייע אותה וכל העניין ירד מעלה הפרק. אבל בתקופה הקצרה הזאת היה נושא לוויוכוח שרף אמר, אנחנו לא יכולים להופיע בעניין העולם ככוח המציג, המפר את היציבות במזרח התיכון. העולם לא יוכל את זה ולא ישלים עם זה.

שרף היה מוכן לפשרה עם סוריה באיזור המפוזר במשא ומתן, התחיל עם דין ונגמר בדרגים יותר נמוכים, וגועם לאיתו בסוף 1952, ב-1953, אחרי שבן-גוריון החליט שהוא נכנס בכלל למשא ומתן הזה, מה שהפתיע מאד את

משרד החוץ, אמרנו עד עכשו שהאישור המפורז בשטח ישראל הוא ריבוני, עכשו אנחנו מתחילהים משא ומתן שמדובר על חלוקתו, אבל כאשר התחיל משא ומתן על החלוקה, אז שרת לא הבין لماذا צריך לטרפף. ויתרנו על העיקרו, והפתרונו הfragmatic, אם הוא יביא פתרון לסקוטכי הגבול עם סוריה, יהיה ראוי לויתור.

ב-1952-1953, יוכל להיות שגם אחר-כך, עד לא הגעתו לחומרים האלה, שרת הסכים למסדרון. לא רק שהוא אמר את זה למצרים, אבל בדיונים הפנימיים הוא אמר, אם נגיע להסדר עם מצרים, מחירו יהיה מסדרון בנגב, אנחנו נצורך להתרגל לרעיון הזה.

שרת חיפש דרכים לקדם את בעיית הפליטים. הוא לא קנה את הרעיון של אבא אבן לשלם פיצויים סלקטיביים, שפוליטיקאים פלשתינים יירדו ידפו את ההסכם עם ירדן תמורה הפיצויים האלה. צריך לחשב לא רק על מדיניות, גם על צדק חברתי. אבל בסוף-1953, תוך הערכה שהאמריקאים ילחזו בשאלת הפליטים הוא הקים את הוועדה של דוליק הורוביץ, שלמעשה, קיבלה החלטה עקרונית שישראל תהיה מוכנה לסתות בשליש המחיר הכספי של פתרון בעיית הפליטים, על-ידי פיצויים קולקטיביים.

סיבה מרכזית אולי לפשרנות של שרת זה בתקופה שאני מדבר עליה של שנים החמישים הראשונות, הוא לא היה היחיד, ופה אני חוזר לזה שהוא התרכז מהארץ בתקופת מלחמת העצמאות, שרת גם קטן אמונה בכוחו של צה"ל. לא רק שרת, כל צמרת משרד החוץ. החל מההפגה השנייה ולאורך כל התקופה, עד סמוך למלחמת סיני, הם לא האמינו שהצבה מסוגל לפטור את

הבעיות. הביצועים של פעולות תגמול ושל כל מיני היתקלויות לאורך הגבול בשנות החמישים הראשונות יכלו רק לחזק אותם בדעתם זו. ולכן שרת התנגד לגישה הכהונית, כי הוא חשב שאין לה כיסוי. את החשש שלו מהרתקנות והרתקאות אפשר לראות בתגובה הנחרצת שלו לרעיון של דין ואחר-כך של בן-גוריון ולבון, לנצל את המרד הדרוזי ואת ההתקוממות נגד שיסקלי בסוריה בתחילת 1954. היו כמו אופציות להגעה אל דמשק, להגעה להר הדרוזים, לפחות להשטלה על האיזור המפוזר. מי שקרה, בסוף ינואר, חדש פברואר 1954, את היומו, ברך ב' נדמה לי, רואה עד כמה שרת היה מזועזע בכלל מהרעיון. זו הרתקנות, זה הרמטכ"ל שלנו וזה שר הביטחון. אני חשב שחלק גדול מהמתחים היומיומיים בהמשך תקופת כהונתו כראש ממשלה, אני עוד מעט הגיע לזה, נוצרו סביב הפרשה הזאת. אבל לפני זה, התפיסה השונה של בן-גוריון את יכולותיה ואת התועלת שיכולה לצמוח מגישה כוחנית הביאה אותו לסדרת ויכוחים עם בן-גוריון במהלך שנת 1953. ואני חשב שלוויכוחים האלה יש חלק גדול בהחלטה של בן-גוריון לפרוש ולרכת לשדה בוקר. הרקע הוא ההסתננות והמלחמה נגדם והפעלה היוזמה של צה"ל נגד הכפר הערבי מעבר לגבול, והמחשבות של בן-גוריון להרחיק לכת מעבר לפשיטות על כפרים ופיצוצי בתים.

על הרקע זהה התעוררו שלושה ויכוחים, אם אני זוכר נכון. האחד בסוף ינואר ובתחילת פברואר 1953, ---- הראשו, והשני, שתי פעולות שהיו שם. אחר-כך סביב או ערב התקירות בקו העירוני בירושלים באפריל 1953.שוב, סביב מבצע השיפונים במאי 1953, ובעיקר סביב הפעולות ביולי-אוגוסט 1953, ----. בכל המקרים האלה בן-גוריון רצה תגובה יותר חריפה, כולל תפיסת שטחים בתחום הגדה - צומת אל-חادر, הרדאר, בית צורים ועוד

מקומות. ובכל המקרים האלה שרת התנגד והממשלה קיבלה את דעתו של שרת. ובן-גוריון מצא את עצמו --- על-ידי הממשלה. אני חושב שלסיטואציה הזאת שחזרת על עצמה שלוש פעמים תוך שנה אחת, היה משקל לא קטן בחילטה שלו לפרק. הוא גם את הדיון האחרון סבב מבצע המכ"ם ב--- סיים בריב, טוב, אז אני מתפטר. אחר-כך שכנוו אותו שהוא לא יתפטר והוא נשאר בתפקיד עד שרת חזר מחופש, וזה הוא יצא לחופש וחזר אחורי קיביה והעביר את התפקיד بصورة מסודרת.

אני חושב שיש לו קשר גם להונטו הקצרה של הרמטכ"ל. מקלף היה תומך עקיי חריף ודרש כל הזמן יותר ויוטר בתחום פעולות תגמול. הוא הגיע על זה, בעיקר סבב קיביה, אבל כבר קודם, להתנסויות עם שרת. נראה שהוא לא ראה את עצמו יכול לשרת כרמטכ"ל תחת שרבינו. אז הבטיחו לו, הוא רצה מראש שהוא יהיה רק שנה. אין לי פה עדות ברורה וחד-משמעות, אבל כל התמונה הנסיבותית די אמרה שזה הכוון.

קיביה, בכלל, היא נקודת מפנה אני חושב ביחסיה של ישראל עם העולם العربي, לא רק בתחום האיסלאמי. אולי זה בעצם לא רק קיביה. יש מצב בסוף הקץ, תחילת הסתיו של 1953 שבעיני העולם العربي, וגם על פי המקורות המערביים, בעיני הבריטים והאמריקאים והאו"ם, נתפס כאיזה מיליטנטיות כוללת של ישראל. כי יש פה צירוף של שלוש פרשיות. אני לא חושב שמייסחו תכנן אותן במשולב הצד הישראלי, אבל כך זה התקבל. ישנו "מבצע מועדים לשמחה", תחילת החטיה של הירדן בספטמבר 1953. במקביל, ההשתלטות על השטח המפוזר בניצנה, על-ידי הקמת גבעת רחל, גבעת רות. זה כרוך בגיורש הבדואים, ומיפוי להתנסויות עם המצרים ומנצחים גם

סיטואציה מסויימת ביחסי בריטניה/מצרים סביב הסואץ והנסיגה. ואחר-כך באה קיביה. היצירוף של שלושתם ביחד, בשלוש זירות שונות, הסורית, המצרית והירדנית, מתבל כאיזושהי מגמה של ישראל להחריף את יחסיה עם מדינות ערב. וקיביה מהבחינה הזאת היא איזה קש שbower אתגב הגמל גם בתוך המערכת הישראלית וגם מטבב. במשרד החוץ כמעט פורץ מרد. רואים את המכתבים של דמויות מרכזיות במשרד לשרת אחרא פועלות קיביה, אומרים, בשביל מה אנחנו עובדים? אנחנו מנסים ליצור תדמית לישראל, לטפח את יחסיה, והצבא עושה דבר כזה. כל מה שעשינו כל השנים יורך לטמיון. לשרת יש תהוצה שעקפו אותו. כמו שהוא אומר למשלה, אם הייתי יודע ---, לא רצה לכנס את הממשלה בלילה כדי לאשר את הפעולה ואישר אותה בעצמו. הוא אומר אחר-כך לממשלה בישיבה אחרת, אילו הייתי יודע שהיינה התוצאות, הייתי מוצא את חברי הממשלה, מי ---. יש לו תהוצה סביב קיביה שפה הצבא ושר הביטחון עקפו אותו.

שלושת האירועים האלה מביאים את ישראל למערכה מדינית לא פשוטה, ושימו לב לתוצאות: מפעל ההטיה הופסק. אחרא קיביה נפסקו פעולות התגמול מהשטן הזה של פשיטות על כפרים. יש מתחלים(?) מאחוריה(?). ניכנה אייכשו עבר בשלום. אם המצרים היו מתעקשים יותר והיו פנוים יותר לעניין זהה, יכול להיות שגם זה לא היה. ישראל במצב לפני דיונים במוועצת הביטחון וגינויים, וזה ---- הדברים. בתוך הסיטואציה הזאת שרת מתחיל לכהן לא כמלא מקום, אלא בראש ממשלה מלא. כבר בתחילת תקופתו המרחב משתנה. שיקלי עף בסוריה. נגיד הוודח למצרים, חזר ומודחשוב בתהlixir קצת יותר ממושך. בריטניה ומצרים מגיעות להסכם על פינוי הסורים. חיז בין ישראל לבין המדינה העיקרית עומדת להיעלם. וكم מה ברית

--. זאת אומרת, המזרח התיכון שבו שרת משרת כראש ממשלה איננו המזרח התיכון שבין מלחמת העצמאות ל-1954. יש בו שינויים מהותי. שרת מנסה להחזיר את הדיפלומטיה למועד הבכורה. הוא תפס את עדות שביתת הנשך במשרד החוץ, זה כמעט הדבר היחיד שהוא הצליח לכפות על הצבא. זה בזמן שהצבא כבר חשב שאין להם ערך. ישראל צריכה לצמצם את השתתפותה בהם, תלותה בהם, ככל שניתן. שרת מצילה לבסוף כל מיני מחשבות הרפטקניות, במידה והן מגיעה לידייעתו. הבאתו לדוגמא את העניין הדרוזי. זה פחות יכולות מאשר לא יובא לידייעתו. המערכת הביטחונית למדה לא להעביר את הדברים. שרת מנסה להוכיח את הuko שלו, שהדיפלומטיה יכולה להועיל במאבק ההזדמנויות יותר מאשר פעולות תגמול בהימנעות שהוא כופה על הצבא מתגובה על פרשת הרצח במעלה הכרמים. אחד הארגומנטים המרכזיים שלו הוא, שצורך להתפרק כדי לקבל נשך. זה העניין החשוב יותר לביטחונה של מדינת ישראל, אבל הוא נכשל במאמרי הרכש.

כך שהסיכום של שנת 1954 הוא שניתנה הזדמנות לאסcola האלטרנטיבית והאסcola האלטרנטיבית לא הוכיחה את עצמה. לא הראתה שבדרך הפעולה שלה ועקרונות התפיסה שלה היא משיגה יותר מאשר בדרכים שאוותן היא בירה בתקופה לשנים לפני כן. יש דברים שנוגעים לשרת אישית. מעמדו של שרת כראש ממשלה ישראל אחרי בן-גוריון, כמנהיג המפעל הציוני אחרי בן-גוריון ואחריו ויכמן לא היה כמעמדם של שני קודמו, לא כלפי פנים ולא כלפי חוץ. יהיה לזה משקל, גם בניסיון להזיז צדדים שלישיים ולרטום אותם לסיווע למדינת ישראל או להשגת היעדים ששרת רצה להציג אותם גם בתחום המדיניות הערבית. אני חושב שהעניין אחד ההסבירים המקובלים זה החתרנות שנוהלה נגד שרת. בירושלים, במפלגה בתל-אביב ובמשיכת החוטים

בשדה בוקר. אבל אני מעד לומר שם הוא היה מצליח, משקלת של החתרנות הזאת היה הרבה יותר נמוך. כשהוא לא הצליח, כמובן שהוא לה משקל גדול יותר. אני חשב שחלק מרכזיבי בכישלון זה יש לעולם הערבי. ופה צריך לראות את ההבדל. בעיני מדינת ישראל העולם הערבי, עם כל מה שאמרתי בהתחלה, הוא מרכזיבי. ישראל בעיני מדינות ערבי של שנות החמשים היא לא הבעיה המרכזית. יש לכל אחת מהן ולכלן ביחד שורה של בעיות יותר דחופות. הן לא ממהירות לא לוותר, לא להתאפשר ולא לדבר. וכי שבונה את התיזה המדינית שלו על הדברים ועל הפשרה ועל ההסכם, שזה לא חשוב לצד השני באותו המידה, סיכויו להצלחה מלבתילה אינם גדולים.

הדבר האחרון שאני אומר, אני חשב ששרת בחר כזירה להתמודדות עם העולם המערבי את הזרה שבישראל אז, אולי לא רק אז, הייתה החלשה ביותר. מדינות ערבי יצאו מלחמת העצמאות עם לפק מרכזיבי, שהן נחותות מבחינות אמצעיים בהשוואה לישראל. והמסקנה מהלכת הזה לא הייתה שהן צדיקות להתחזק עד כדי כך שהן תוכלנה להכריע את ישראל, כמו שהציבור והמנהיגות הישראלית חשו לאורך שנים את איום הסיכון השני, אלא המסקנה הערבית הייתה אחרת למני. כשהערבים מדברים על סיכון שני לפחות עד 1954, ואני עדים לא יודע אחר-כך, הם מתכוונים לשיכון שבו ישראל בגל לחץ העלייה והצריך להתפשט תטקוף את מדינות הערב. זה פירוש המושג הסיכון השני בערבית. אבל מדינות ערבי לא משלימות עם קיומה של ישראל. הן רק מאמינות שהן תוכלנה להכין אותה באותו כלים שבהם יש לה יתרון, וזה הכלים המדיניים והכלכליים. הן מאמינות בכךו של חרם הערבי ומעמידות ומנסות לחזק ולשכלל ולהגביר את הפיקוח עליו. וכך שמדינה ישראל נראית בימי הצנע של אז, אפשר גם להבין למה הם היו אופטימיים.

ומדינות ערבי יודעות שיש להן יותר קולות באו"ם, שהמצב הוא מצב של מלחמה קרה שיכולה להתפרץ לחמה, שהמערכות תזרען אחריהן יותר מאשר אחרי ישראל, וכן, בלחמה מדינית וכלכלי, הן תכופנה את מדינת ישראל. שרת הlk להתמודד על המגרש המדיני בתנאים שمراש היתרונו בו היה לעربים. אם היה צורך לגייס תמיכת צד שלישי-

(קלטת 2, צד B)